

edilir (İbn Hallikân, I, 307). Turan Şah'ın naaşı, kız kardeşi Sittüşşâm tarafından Dımaşk'ın Sûkusaruca semtinde bulunan Şâmiyyetü'l-Berrâniyye (Hüsâmiyye) Medresesi'nde inşa edilen türbesine defnedildi. Selâhaddin, Turan Şah'tan her zaman övgüyle bahseder ve onu kendine tercih ederdi (a.g.e., I, 306).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, XI, tür.yer.; Bündârî, *Se-ne'l-Berki's-Şâmî* (nşr. Fethiye en-Nebrâvî), Kahire 1979, tür.yer.; Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn* (nşr. İbrâhim ez-Zeybek), Beyrut 1418/1997, tür.yer.; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 306-309; İbn Vâsil, *Müferricü'l-kürûb*, I, 137-141, 155-185, 237-243; İbn Hâtîm, *es-Simţü'l-gâli's-şemen fi aḥbâri'l-mülûk mine'l-Ğuz bi'l-Yemen: The Ayyûbids and Early Rasûlids in the Yemen* (nşr. G. R. Smith), London 1974-78, I, 15-21; II, 27-47, 50-80; Ali b. Hasan el-Hazrecî, *el-Ükûdü'l-lü'lü'yye* (nşr. M. Besyûnî Asel), Kahire 1329/1911, I, 26-29; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/1, s. 73-74; M. C. Lyons – D. E. P. Jackson, *Salâdin: The Politics of the Holy War*, Cambridge 1984, s. 33, 35, 41, 60, 65, 102, 109-110, 129, 130, 136; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbî ve Devlet*, İstanbul 1987, s. 54, 55, 59, 62, 73-74, 96, 262; Ahmed Fâiz el-Hımsî, "el-'Uzamâ'ü'llezî-ne düfînü fi Dımaşk ev mâtü fhâ", *el-Havliyyâtü'l-eşeriyyetü'l-'Arabiyyetü's-Sûriyye*, XXXV, Dımaşk 1985, s. 304; G. R. Smith, "Türânşâh b. Ayyûb", *El²* (İng.), X, 673; Abdülhamîd Murâdî, "Türânşâh", *DMB*, XVI, 348-349.

CENGİZ TOMAR

TURAYHÎ

(الطريحي)

Fahrüddin b. Muhammed
b. Ali et-Turayhî en-Necefî
(ö. 1085/1674)

İmâmiyye Şiası'na mensup
Necefli âlim.

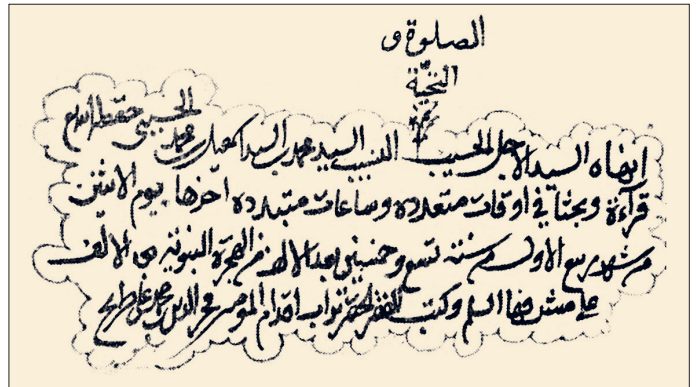
979'da (1571) Necef'te doğdu. Büyük dedesi Turayh b. Hafâci'ye nisbetle Turayhî diye anılır. Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'le beraber şehid düştüğü belirtilen, ailenin soy ağacının dayandığı sahâbî Habîb b. Müzâhir el-Esedî'ye nisbetle Esedî, Kanûnî Sultan Süleyman'ın Irak seferine katılan askerlerinden Irak'ta yerleşmek isteyenler için ayrılan ve 1112 (1701) yılında Fırat'ın taşması sonucu sular altında kalan Rummâhiyye'ye nisbetle Rummâhî olarak da zikredilir. Bölgede ilme ve dine hizmetleriyle tanınan Turayhî ailesi, VI. (XII.) yüzyılın ortalarında siyasî baskılardan kurtulmak ve Hz. Ali'nin türbesine mücâvir olmak amacıyla Hille'den Necef'e göç etmiş, bir süre türbenin ve şehrin idaresiyle ilgili görev yapmıştır. Turayhî ilk eğitimini babasından ve amcası Muhammed Hüseyin'den aldı.

Ayrıca Muhammed b. Câbir en-Necefî, Şeyh Mahmûd b. Hüsâm el-Cezâirî, Şerefeddin Ali eş-Şüleştânî gibi âlimlerden çeşitli ilimler okudu. Öğrencileri arasında oğlu Safiyyüddin et-Turayhî, Allâme Hâşim b. Süleyman el-Bahrânî, Muhammed Bâkir el-Meclisî, Muhammed Tâhir eş-Şirâzî, Ni'metullah el-Cezâirî el-Müsevî, İnâyetullah el-Meşhedî gibi isimler bulunmaktadır.

Kûfe, Kerbelâ ve Kâzimiyye gibi yerleri ziyaret eden Turayhî 1062'de (1652) hac için gittiği Mekke'de bir süre Harem-i Şerif'e, daha sonra Meşhed'de sekizinci imam Ali er-Rızâ'nın türbesine mücâvir oldu. Ardından Tûs ve İsfahan'a geçti; bir süre sonra Necef'e döndü. Seyahatlerini ömrünün sonlarına doğru kaleme aldığı *Mecma'u'l-bahreyn* için malzeme toplayarak değerlendirdi. Bu dönemde Kûfe Mescidi'nde itikâfa çekilerek ilim ve ibadetle meşgul oldu. Yaygın görüşe göre 1085 (1674) yılında Necef'in merkez kazalarından Hîre'ye bağlı Rummâhiyye kasabasının vefat etti, Necef'e götürülerek Turayhî Mescidi yakınına defnedildi. 1087'de öldüğü de zikredilmiştir. Şeyh Fahreddin et-Turayhî diye bilinen müellif tefsir, hadis, fıkıh gibi ilimlerde yetkin bir âlim olduğu gibi şiir ve edebiyatla da ilgilenmiş, ayrıca ibadeti, takvâsı ve zühdüyle tanınmıştır. Gençlik yıllarında bir ramazan ayında kendisini Kûfe Camii'nde itikâf halinde gördüğünü söyleyen Mirza Abdullah el-İsfahânî onu dönemin en müttakisi olarak nitelendirir (*Riyâzü'l-ulemâ*, IV, 332). Âmilî de kendisinden fâzıl, zâhid, âbid, takvâ ehli, fakih, şair ve değerli bir zat diye söz eder (*Emelü'l-âmil*, II, 215). Turayhî muhtelif ilim dallarındaki eserleriyle XI. (XVII.) yüzyılda Necef'in ilim ve kültür hayatının canlanmasına önemli katkıda bulunmuştur. Şii fıkıh düşüncesine yeni bir şekil veren, Usûliyye'nin önemli temsilcilerinden Muhakkık el-Hillî ile devrin müceddidi kabul edilen talebesi Allâme İb-

nü'l-Mutahhar el-Hillî'nin akaid, fıkıh ve fıkıh usulüne dair eserlerine şerh ve hâşiyeler yazmış, ayrıca İmâmiyye'nin *Kütüb-i Erba'a's*ında geçen bütün rivayetlerin sahih olup yakın ifade ettiğini savunan, icthadı reddedip dinî hükümlerin tek kaynağı olarak imamların rivayetlerini esas alan Ahbâriyye'yi temellendiren ve bu yönüyle ekolün kurucusu kabul edilen çağdaşı Muhammed Emîn el-Esterâbâdî için reddiyeler kaleme almıştır.

Eserleri. Turayhî telif, şerh, hâşiye, telhis, tertip, tekmile ve reddiye türünde kırkı aşkın eser kaleme almış olup bunların önemli bir kısmı kayıptır. Başlıca eserleri şunlardır: 1. *Mecma'u'l-bahreyn ve maḥla'u'n-neyyireyn*. Müellifin en meşhur eseri olan bu çalışma Kur'an ve hadislerdeki garîb kelimelerin izahına dair olup 1079'da (1669) İmam Ali er-Rızâ'nın türbesini ziyareti sırasında yazılmıştır. Eser garîb kelimelerin açıklanmasını aşan bazı ayrıntıların bulunması, bu arada birçok garîb kelime ihmal edilirken izahı gerekmeyenlere yer verilmesi, bazı hataları, tahrif ve tashihleri sebebiyle eleştirilmiştir. Çeşitli baskıları bulunan (baskı yeri yok [Tahran ?] 1293; Tahran 1379/1960) ve ilmi neşri gerçekleştirilen kitap (I-VI, nşr. Ahmed Ali el-Hüseynî, Necef 1378/1959-1386/1967; Tahran 1395/1976, 1988; Beyrut 1985; I-III, nşr. ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye, Kum 1414-1416) son olarak Ali Nidâl'in tashihleriyle yayımlanmış (Beyrut 2009), Mirza Mahmûd et-Tabâtabâî ve Seyyid Muhammed Murtazâ üzerine birer hâşiye yazmıştır (Âğâ Büzürg-i Tahrânî, VI, 191). 2. *Tefsîrü garîbi'l-Ḳur'âni'l-Kerîm* (nşr. Muhammed Kâzım et-Turayhî, Necef 1953; Beyrut 1986). 3. *el-Müntehab fi'l-merâşî ve'l-ḥuṭab* (Tebriz 1321; Necef 1384; Kum, ts.; Beyrut 2003). Mâsum imamlarla Ehl-i beyt'in yaşadığı acıklı olayları, bilhassa Hz. Hüseyin'in şehâdetini dile getiren mersiye ve methiyelerden ibarettir. Yirmi bölümden (meclis) oluşan eserin "Fahriyye

Turayhî'nin
el yazısından
bir örnek

TURAYHÎ

ye” adıyla çeşitli ağıt törenleri ve hutberlerden önce okunması Şii çevrelerinde yaygın bir gelenektir. 4. *Câmi‘u’l-makâl fî mâ yete‘allaķu bi-ahvâli’l-hadîs ve’r-ricâl ve temyîzi’l-müşterekâti minhüm*. İmâmîyye geleneğine göre yazılmış hadis usulüne dair olup Muhammed Kâzım et-Turayhî tarafından neşredilmiştir (Tahrân 1955). Ricâlle ilgili on ikinci bölümünü *Müşterekâtü Câmi‘i’l-makâl* adıyla öğrencisi Muhammed Emîn el-Kâzımî şerhetmiş (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, XXI, 40), Abdülhüseyn b. Ni‘met en-Necefi de *Mütķanü’l-makâl fî telhîsi Câmi‘i’l-makâl* adıyla telhis etmiştir. 5. *el-Fahriyyetü’l-kübrâ*. Fıkha dair olan eseri (nşr. Muhammed Saîd et-Turayhî, Beyrut 1409/1989) müellif daha sonra *el-Fahriyyetü’ş-şuğrâ* adıyla ihtisar etmiştir. 6. *el-Erba‘üne hadîsen* (nşr. Muhammed Saîd et-Turayhî, Beyrut 1407/1987). 7. *Āvâbiñü’l-esmâ‘ ve’l-levâhik* (nşr. Muhammed Kâzım et-Turayhî, Tahrân 1375/1956). 8. *Câmi‘atü’l-fevâ‘id fî işbâti hücciyeti’z-zan*. İctihad ve taklidi reddeden Muhammed Emîn el-Esterâbâdî’ye reddiyedir (nşr. Muhammed Saîd et-Turayhî, *Mecelletü’l-Mevsim*, sy. 9-10, Lahey 1991, s. 567-588; eserlerinin bir listesi için bk. Âgâ Büzürg-i Tahrânî, tür.yer.; *A‘yânü’ş-Şî‘a*, VIII, 395).

BİBLİYOGRAFYA :

Turayhî, *Teşîrû ğaribi’l-Ķur‘ân* (nşr. M. Kâzım et-Turayhî), Necef 1372/1953, neşredenin girişi, s. 18-31; a.mlf., *Mecma‘u’l-bahreyn*, Beyrut 1985, Giriş, s. 3-8; Abdullah Efendi el-İsfahânî, *Riyâzü’l-‘ulemâ‘ ve ħiyâzü’l-fuzalâ‘* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Kum 1401, IV, 332-335; Hür el-Âmilî, *Emelü’l-âmil* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Necef-Bağdad 1385/1965, II, 214-215; İbn Uşfûr el-Bahrânî, *Lü’lû‘etü’l-bahreyn* (nşr. M. Sâdik Âl-i Bahrülulüm), Beyrut 1406/1986, s. 66; Hânsârî, *Ravzâtü’l-cennât* (nşr. Esedullah İsmâiliyyân), Kum 1392/1972, V, 349-353; *İzâhu’l-meknûn*, tür.yer.; M. Ali Müderris, *Reyhânetü’l-edeb*, Tebriz 1347 hş., IV, 54-55; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zer‘a ilâ teşâñifi’ş-Şî‘a*, Beyrut 1403/1983, tür.yer.; *A‘yânü’ş-Şî‘a*, VIII, 394-395; Ca‘fer Bâkır Âl-i Mahbûbe, *Mâzi’n-Necef ve ħâzîruhâ*, Beyrut 1406/1986, II, 454-458; Abdüsselâm Kâzım el-Caferî, *Hidâyetü’l-tâlib ilâ meşâdiri kitâbi’l-Mekâsib*, Kum 1428, s. 387-400.

ADEM YERİNDE

TURCICA

Fransa’da çıkan
yıllık Türkoloji dergisi.

Strasbourg’daki Marc Bloch Üniversitesinin Türk Araştırmaları Bölümü Fransız Millî Bilimsel Araştırmaları Merkezi’nin Etudes Turques et Ottomanes (UMR 8032) ekibiyle Association Pour la Diffusion des

Etudes Turques derneği tarafından birlikte yayımlanmaktadır. Kurucu müdürü Irène Melikoff’un yanı sıra Fransız Türkologları ile diğer ülkelerin Türkologlar’ından oluşan bir yazı komitesinin yardımıyla dergi Jean-Louis Bacqué-Grammont, Paul Dumont ve Gilles Veinstein tarafından yönetilmiştir. Yazı kurulunda J. Aubin, L. Bazin, A. Bennigsen, P. Naili Boratav, C. Cahen, J. Hamilton, R. Mantran gibi isimler yer alır. 1969’dan beri yayımlanmakta olan *Turcica*’nın ilk sayısının alt başlığı *Revue d’études turques* ibaresini taşımaktaydı. 24. sayısından itibaren (1992) misyonu şu kelimelerle belirginleştirilmiştir: “Peuples, Langues, Cultures, Etats” (halklar, diller, kültürler, devletler). Bunlarla derginin iki amacının olduğu anlatılmak istenmiştir: Geçmiş ve şimdiki zamanda Türk topluluklarını ve devletlerini söz konusu çerçevede incelemek, insan bilimlerinin her bir dalını kapsayan araştırmaları içine almak.

Orta Asya’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne bütün Türk dünyasını dil, edebiyat, folklor açısından ve ekonomik, sosyal bakımdan incelemeyi amaçlayan *Turcica*, tematik bir dergi değilse de zaman zaman aynı konu hakkındaki bazı araştırmalar tek sayıda toplanmıştır. Meselâ I. Selim, Saffeviler ve kızılbaşlara dair yazılar (sy. 6), Kemalist dönem (sy. 14), Fransızca yazan genç Türk dil uzmanları (sy. 29), Osmanlılar’da ölümünden sonra yapılan envanterler (tereke defterleri) (sy. 32), esaret karşısında Osmanlı toplumu (sy. 33) ve Osmanlı arkeolojisi (sy. 37) başlıkları örnek gösterilebilir. Ayrıca Halil İnalçık’ın teşvikiyle Osmanlı metrolojisi hakkında yapılan bir seri araştırma ve bibliyografyalar, kütüphanelerle arşivlerin tanıtılması da yapılmıştır.

Bu esnek yayın politikasından dolayı *Turcica* sürekli gelişme göstermiştir. İlk zamanlarda fazlaca yer alan etnografya ve folklor çalışmaları (sırasıyla on iki ve yirmi beş yazı) daha sonra azalmış, din ve süffilik (kırk yazı), edebiyat (elli bir yazı), dil bilimi ve filoloji (elli yedi yazı) ve özellikle tarih alanıyla ilgili makaleler çoğalmıştır. 251 yazıyla en geniş yeri kapsayan tarihin yanı sıra sanat tarihiyle (on sekiz yazı) tarihe yardımcı olan bilimler alanında diplomatik (on üç yazı), metroloji (sekiz yazı), paleografya (sekiz yazı), arkeoloji (dört yazı), historiografya (üç yazı), epigrafya (iki yazı), nümismatik (iki yazı) alanında makaleler bulunmaktadır. Tarihle ilgili belge yayınları (seksen yedi yazı) ve edebî metin neşirleri (on üç yazı) bunlara eklenebilir.

Tarih konusunda altmış iki yazı kişiler, politika, diplomasi ve savaşlar hakkındadır.

Yetmiş biri gitgide artan sayıda toplumu, elli ikisi kurumları, yirmi yedisi ekonomi, finans, ticaret, zanaat veya endüstri sorunlarını içerir. Osmanlı toplumundaki gayri müslimlerle ilgili yazılar da bunlara dahildir. Bu çalışmaların çoğu Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerine dairdir. Edebiyat alanındaki yazılarda da aynı durum görülür. Bu yazılar Âzerî, Kumân, Çağatay, Kırgız, Tatar, Uygur, Özbek, İran gibi bölgeler hakkındadır. Aynı şekilde dil bilimi çalışmalarının yarısı Osmanlı ve Türkiye Türkçesi’yle ilgilidir. Bu arada Volga Bulgarcası, Çağatay, Çuva, Kırgız, Kıpçak, Hoton, Moğol, Özbek, Uygur, Kırım Tatarcası veya Türkmen dillerine ait incelemeler de yapılmıştır.

Turcica’da her ne kadar Almanca, İngilizce, Fransızca ve İtalyanca yazılar yayımlanmaktaysa da genellikle yayın dili Fransızca ve İngilizce’dir. Fakat İngilizce’nin payı yıllar geçtikçe artmaktadır. Son sayılarda Fransızca yazılarla İngilizce yazılar birbirine yakın sayıdadır. *Turcica*’nın tematik indeksi 1984 yılında aynı dergilerde Zeki Arkan (*TTK Belleten*, XLVII/185 [1983], s. 416-452) ve Atilla Çetin (*TDA*, sy. 29 [1984], s. 93-127) tarafından hazırlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Zeki Arkan, “Turcica, revue d’études turques, Paris-Strasbourg 1969-1979, c. I-XI”, *TTK Belleten*, XLVII/185 (1983), s. 407-452; Atilla Çetin, “Fransız Türkologlarının Yayınladıkları Turcica (Türk Araştırmaları) Dergisinin Türk Kültürü ve Tarihine Hizmetleri”, *TDA*, sy. 29 (1984), s. 91-127; *Turcica*, Table des volumes 1 à 30, 1969-99, Paris 1999.

NICOLAS VATIN

TURFAN

Doğu Türkistan’da bir vaha
ve aynı adı taşıyan
tarihî bölge.

Bugün Çin Halk Cumhuriyeti toprakları içinde kalan bölge tarihî kayıtlarda XIV. yüzyıldan beri bu adla anılır. Son derece verimli olan vahanın en çukur yeri deniz seviyesinden 154 m. aşağıdadır. Kuzeyinde Tanrıdağları’nın 3000 m. yükseklikteki doğu silsileleri Bogdoola ve Kızıldağ yer alır. Turfan çukurluğu aynı zamanda Asya kıtasının en alçak noktasıdır. Turfan bölgesi tarihin eski devirlerinde Ch’ü-shih adlı bir devletin etki alanı içindeydi (m.ö. 206-m.s. 220). Buranın en başlıca özelliği, Çin’den batıya doğru giden kervanların başlangıç noktasına yakın erken konaklama yerlerinden biri olmasıydı; bu sebeple “Garp illerinin kapısı” diye anılırdı. Daha sonra